

ROBERT MENASSE

HOVEDSTADEN

Oversat af Jacob Jonia

Roman

Fjerde kapitel

Hvis vi kunne rejse ind i fremtiden,
ville afstanden blive større.

Martin Susman ville gerne have tjenesterejsen til Polen overstået uden at lide overlast på hverken krop eller sjæl. Han havde ikke haft fantasi til at forestille sig, at netop dén rejse ville give ham ideen eller rettere: den fikse idé til "The Big Jubilee Project" og dermed næsten vende op og ned på hans liv.

Men i første omgang led han under forberedelserne til rejsen. Det kom bag på ham, at ekspeditricen straks afbrød hans hakken og stammen: Bien sûr, selvfølgelig vidste hun, hvad tysk undertøj var for noget, hun nævnte et mærke, og naturligvis havde de – hun smilede – det tyske kvalitetsprodukt i deres sortiment.

Martin havde spurgt Kassándra Mercouri, om hun kendte en specialforretning for undertøj, og hun havde anbefalet ham at tage til Ixelles, til Galerie Toison d'Or, hvor der var en butik med et stort udvalg, den hed Tollé, nej, den hed Fronde, ja, helt sikkert: Fronde. Der stod "undertøj" med store bogstaver på butiksskiltet, havde hun sagt, "underwear," desuden ville han straks genkende forretningen på udstillingsvinduet. Dér havde de alt. Selv købte hun udelukkende sit undertøj dér.

Da Martin havde fundet butikken – "Fronde Dessous" – og kastet et blik ind ad vinduet, fik han pludselig et helt nyt indtryk af den moderlige Kassándra. Hun købte altså sit undertøj her? Kassándra? Han tænkte, at han ikke havde udtrykt sig klart nok, det her var uden tvivl en misforståelse. Han kunne se det smukkeste, ja altså, undertøj, det fineste og mest pikante lingerie, men til ham selv? Og – for at rejse til Auschwitz?

Han kiggede sig omkring, overfor så han en "Adventure Shop", hvor man kunne få alt, hvad man skulle bruge for at bestige Mount Everest ... Måske skulle han gå derover og se på noget termotøj – havde han lige stået og overvejet termotøj? Det var bare så latterligt. Han kunne ikke finde ud af, hvad der ville være mest belastende: at slæbe sin laskede, slatne krop over til de spændstige outdoor-mandfolk eller – nej, Kassándra havde anbefalet ham Fronde-butikken, altså gik han derind.

Da han skulle forklare ekspeditricen, hvad han ville have, følte han sig som en syttenårig knægt fra provinsen, der for første gang henvender sig til en pige på et storbydiskotek. Han sagde "tysk undertøj" – jeg mener, der findes noget ekstra varmt undertøj, som jeg tror bliver lavet af et tysk firma, jeg ved ikke, om De forstår, hvad jeg mener, i hvert fald er det ekstra varmt – og så lukkede han øjnene, som om han frygtede, hun kunne læse i hans blik, at han så hende for sig iført det lingeri, som dukkerne i vinduet havde på.

Bien sûr! Der var et skab med flere skuffer, som dem han kendte fra apoteket, hun trak én ud og lukkede den igen, åbnede en anden og tog små cellofanpakker op, som hun bredte ud foran ham på disken.

– Værsgo, sagde hun, var det dét, De tænkte på? Undertrøje, lange underbukser, sokker, og det her er pulsvarmere. Hundrede procent angora. Og se her, dér står det: tysk kvalitet. Jeg kan love Dem for, at det kluns er hedt som ind i helvede.

Hun lo. – Eller i hvert fald som i en sauna. Skal De ud at rejse?

– Ja, svarede han, til Polen.

– Nå. Jeg kender ikke Polen. Men jeg vil tro, man får brug for varmt tøj der, det er jo halvvejs i Sibirien. Hun lo, rev en af poserne op, bredte et par lange underbukser ud foran ham, strøg hen over stoffet og sagde: Værsgo! Prøv at røre ved det! Kan De mærke, hvor blødt og varmt det er? Det er lavet af pelsen fra de dér kaniner, angora, De ved nok. Men altså i Tyskland, det vil sige: garanteret uden dyremishandling. Her er certifikatet: Tøjet lever op til EU's nye retningslinjer for undertøj.

– Hvabehar?

– Ja, monsieur. Det undrede også mig. For nylig var her en sælger, som forklarede os det. Noget med undertøjets brandegenskaber, og dem er der styr på nu.

– De mener, Martin lo anstrengt, at undertøjet er så varmt, at der er fare for, der går ild i det?

Pigen smilede. – Nej, det handler vist om, at det ikke må være brændbart. Jeg ved heller ikke hvorfor. Og angora er jo kaninpels, ikke. Det er selvfølgelig vanvittig brændbart. Men ikke mere. Det bliver vist imprægneret på en eller anden måde. EU, forstår De? Måske fordi det først og fremmest er rygere, der køber undertøjet, de skal jo stå ude i kulden. Derfor er der kommet det dér EU-direktiv, så rygerne ikke sætter ild til sig selv. Hun lo. Eller til sengen.

– Til sengen?

– Ja, hvis rygerne går i seng med en cigaret og falder i søvn ...

– Så går der ild i sengen ...

– Ja, men ikke i undertøjet. Det er der styr på nu! Se, her står det selv: "Undertøjets brandegenskaber svarer til EU's retningslinjer" ...

– Det tror jeg ikke på, mademoiselle.

– Det gør jeg heller ikke.

[...]

Martin Susman ærgrede sig over, at han havde været dum nok til at iføre sig det varme undertøj allerede på rejsen. Så han ikke skulle fryse, når han kom til Kraków. Allerede i taxaen ud til lufthavnen begyndte han at svede som et svin. Taxaen var selvfølgelig opvarmet, sandsynligvis endda overophedet, og med kaninpels på kroppen følte han sig, som om han havde høj feber. Hvorfor sagde man egentlig "svede som et svin"? Han var søn af en svinebonde og vidste selvfølgelig, at svin ikke sveder, at de ikke kan transpirere gennem huden. Som barn havde han en gang brugt vendingen – hvorfor? Det er sådan noget, man siger. Hans far havde irettesat ham. Svin sveder ikke. Og du behøver ikke at gøre som de andre, hvis de vrøvler, behøver du ikke også!

– Men hvorfor siger man det?

– Fordi mange mennesker har et forkvaklet forhold til blod. Og tidligere, da der blev slagtet hjemme, kunne man se, hvor meget svinene blødte, og så kaldte man blodet for sved. En pænere måde at sige det på, ikke? Det lyder knap så slemt. Jægerne kalder stadig vildtblod for svejs, altså sved, og de hunde, der snuser sig frem til anskudt og blødende vildt, kaldes for svejshunde.

– Men det hedder jo blodpølse og ikke svedpølse.

– Så er det godt, havde faren sagt, gå ind og hjælp din mor!

Han havde aldrig brugt vendingen igen, men nu her i taxaen på vej ud til lufthavnen, dukkede den pludselig op i hans hoved, og erindringen om, at det egentlig var blod, blodsudgydelse, stride strømme af blod, et rent blodbad.

Martin Susman havde brugt en hel pakke papirlommetørklæder til at tørre sig med, da han ankom til lufthaven, og han holdt en klump vådt papir i hånden, da han stod ud af taxaen, nu havde han ingen lommetørklæder tilbage, han tørrede sig over ansigtet med ærmet, men det var håbløst, han svedte og svedte. Blod. Han ville købe nogle nye lommetørklæder og løb forvildet rundt, så han kom til at svede endnu mere. Omsider besluttede han at gå direkte ud til gaten, så langsomt som muligt, sætte sig ned dér, for måske holdt han op med at svede, hvis han sad helt stille. Han var vred på sig selv, han burde have vidst, at det var fuldkommen absurd at tage undertøjet på i situationer, hvor han i forvejen ikke ville fryse. I Kraków ville han blive hentet i en opvarmet taxa og kørt til et opvarmet hotel, hvor han fik tid til at klæde om, han kunne have taget det varme undertøj på dér, inden han kørte videre til lejren – men nu var det højst tvivlsomt, om undertøjet, der var gennemblødt af sved, kunne nå at tørre på hotellet, det skulle nok hænge til tørre på værelset, mens han blev overladt til den drabelige kulde i lejren uden sit undertøj.

Han kogte indvendigt. Hadede sig selv. Han var otteogtredives og endnu ikke i stand til selv at klæde sig fornuftigt på til en given situation. Begrebet "livsduelig" faldt ham ind, hvor havde han dog tit hørt det: Drengen er ikke livsduelig! Ikke spor livsduelig! Men heldigvis har vi Florian!

Der var ikke langt fra "livsduelighed" til "livsvilje." Han vidste, eller troede i hvert fald, han vidste, hvordan det hang sammen. Uløseligt. De to ting fremmer hinanden eller trækker hinanden ned.

Hos individer, familier, befolkningsgrupper og hele samfund. Han var heldig: Hans livsuduelighed førte ikke til, at hans liv fik en hurtig afslutning, hans livsvilje kunne underkues, men han gik ikke kuert gennem livet i ret lang tid. Han blev imidlertid bange, når livstilseksperter dukkede op i medierne med en masse gode råd, og deres ideologiske fraser lyste op: "Man skal lære at give slip ..." De anede ikke, hvad de snakkede om. Det kunne iagttages på de fire arkæologiske lag under udgravninger, dér kunne det tidsfæstes ganske præcist, hvornår folk var begyndt at give slip, lade sig falde og dø, sådan som eksperterne prædikede: I det tredje lag.

Lige inden han gik videre til sikkerhedstjekket, så han et underligt, forvirrende syn. Han havde indtryk af, at der midt i strømmen af passagerer stod to hold over for hinanden, det ene med gule dragter, det andet med blå. Var der et spil i gang eller en konkurrence? Ikke et spil, men en form for konkurrence. En ung kvinde i gul dragt sagde til ham: Undskyld, hr., men er De på vej til Polen?

– Ja, svarede han. Hun så på ham, han skammede sig, hvad mon hun tænkte, da hun så hans våde ansigt og røde øjne? Hun smilede og talte hurtigt videre. Hun forklarede, at hun var aktivist for menneskerettighedsorganisationen *Stop Deportation* og ...

– Hvabehar?

– Stop Deportation, sagde hun og pegede på det slogan, hun havde stående på sin T-shirt:

NO BORDER

NO NATION

STOP DEPORTATION

– Det er fordi, en mand skal udvises, der ...

Så kom en af mændene fra det blå hold, en politibetjent, og spurgte: Bliver De forulempet, min herre? Jeg kan oplyse Dem om, at det er en varslet og lovlig demonstration, men vi har ret til at opløse den, hvis passagerne bliver generet.

– Nej, nej, sagde Martin Susman, det er okay, det er okay. Jeg bliver ikke generet.

Han tørrede sveden fra panden op i håret flere gange. Politibetjenten nikkede, gik sin vej og henvendte sig til en anden passager, som en af aktivisterne havde tiltalt.

Kvinden forklarede Susman, at en tjentener skulle udvises, selvom han var blevet politisk forfulgt og tortureret i sit hjemland. Han var kommet via Polen ind i EU. Nu skulle han udvises til Polen, og derfra overdrages til russerne. Myndighederne kategoriserede Rusland som et sikkert sted for tjenetener. Det var en åbenlys hån. Flere gange var der ført bevis for, at de tjenetener, der blev udleveret til russerne, forsvandt i torturkældre. Kvinden gav ham en løbeseddel. – Dét er ham, sagde hun, Aslan Akhmatov. Han er dybt traumatiseret og risikerer at blive udsat for yderligere tortur eller slået ihjel. Det er en menneskerettighedsskandale, monsieur. Er De ikke enig i det? Her står, hvad De som passager kan gøre for at forhindre udvisningen, hvis De ser ham om bord på flyet. De kan kræve at komme til at snakke med piloten og opfordre ham til at standse udvisningen af humanitære årsager og af hensyn til

flysikkerheden. Han har det fulde ansvar, han kan afvise transport af passagerer, der ufrivilligt er kommet om bord.

Hun talte stadigt hurtigere, mens han læste løbesedlen. – Det står her, det hele! De kan nægte at sætte dem ned og spænde sikkerhedsbæltet, men i stedet gøre de andre passagerer opmærksomme på, at det ikke er en almindelig flyvning, men et overgreb og ...

– De må meget undskylde, sagde Martin, men her står, at det drejer sig om afgangen LO 236 til Warszawa. Jeg skal derimod til Kraków!

– Åh! Undskyld! Jeg burde – selvfølgelig. Tak. De skal have tak for at være så tålmodig og for at vise forståelse. De må gerne beholde løbesedlen! Til almindelig oplysning. Der kommer flere og flere deportationer og – tak. Ha' en god dag!

Hun vendte sig om, han så kort efter hende, hun kontaktede en anden passager, på ryggen af hendes T-shirt stod der *Resistance is possible*.

Da alle passagerer havde fundet deres pladser, og boarding var afsluttet, rejste en kvinde sig op og gik frem i kabinen, mens hun så ned på rækkerne til højre og venstre. Ved overgangen til business class stillede en stewardesse sig i vejen for hende ...

– Leder De efter toilettet, madame? Det finder De bagest i maskinen. Men De må ikke benytte toilettet nu, madame. Vil De være så venlig at sætte Dem ned og spænde sikkerhedsbæltet?

– Jeg skal ikke på toilettet, sagde hun, og derefter hævede hun stemmen: Jeg vil tale med piloten! Der er åbenbart en passager om bord på det her fly, som ikke er her af egen fri vilje. Og jeg vil have at vide ...

– Jeg skal bede Dem om at ...

– Vi må finde ud af, om han rent faktisk er her under tvang. Vær så venlig at tilkalde kaptajnen!

Kvinden vendte sig om og gik tilbage ned ad midtergangen.

– Mesdames, messieurs, om bord på den her maskine er der en mand, som skal udvises. De må hjælpe med til, at han ...

– Madame, jeg må bede Dem tage plads og ...

Kvinden gik uanfægtet videre og kom forbi Susmans række.

– Han skal have mulighed for at forlade maskinen.

Martins sidemand var fordybet i sin avis, kvinden på gangpladsen lukkede øjnene, manden ved vinduet tørrede uafladeligt hen over sin smartphone.

Martin Susman rejste sig for bedre at kunne se, hvad der skete. Men i det samme var en stewardesse henne ved ham og bad ham omgående sætte sig ned igen og spænde sikkerhedsbæltet.

– Ja, sagde han, øjeblik! Jeg skal bare ... Han åbnede bagageboksen for at tage en pakke nikotintyggegummi fra sin taske, nu standsede kvinden op, vendte sig mod en passager og spurgte: Er De hr. Akhmatov?

Manden reagerede ikke. Han havde en hætte over hovedet og hagen ned mod brystet.

– Taler De engelsk, sir? Er De mr. Akhmatov?

[...]

Enogfyrre, toogfyrre, treogfyrre, fire, fem, seks, syv, otte, niogfyrre, halvtreds! Pust ud! Enoghalvtreds, tooghalvtreds, tre, fire ...

Han gik midt på gaden, for hvert skridt trampede og stønnede han antallet af skridt, syv, otte, nioghalvtreds – tres! Pust ud! Enogtres, to, tre, ... hvorfor talte han skridtene, jo, han ville vide, hvor mange skridt der var fra indgangen og hen til undergangen, fra indgangen mod undergangen og til afgang fra undergangen, han ville forstå dimensionerne på det her sted, den uendeligt udseende lejrgade, vejen til uendeligheden. Uskyldig og snehvid lå vejen foran ham, uskyldigt hvid som hele arealet, hvorfor associerer man hvid med uskyld selv her, på det her sted, farven af drabelig kulde under vintersolens vågeblus. Åndedrættets røg foran munden ved hvert tal, seks, syv, otte, niogtres, halv-fjerds! En isnende vind slog ham ind i ansigtet.

Da følte Martin Susman et let tryk mod sin skulder, enoghalvfjerds, tooghalvfjerds, treog-

En hånd på hans skulder: De skal spænde sikkerhedsbæltet!

Han vågnede med et sæt og åbnede øjnene. Ja, sagde han, selvfølgelig!

Flyet fra Kraków hjem til Bruxelles. Gispede han? Han trak vejret tungt. Han spændte sikkerhedsbæltet, rakte hånden op til luftdysen og lukkede den. Så faldt hans øjenlåg i, han fik koldsved på panden, og han frøs. Han var selvfølgelig blevet forkølet. Han havde været bange for rejsen og kun vrangvilligt og med stor ulyst forberedt sig

på at besøge museet og mindesmærkerne af angst for chokket ved at se det, der ikke kunne fattes i ord. Men det kan blive så musealt, at man klemmer livet ud af døden, og genkendelsen gør det umuligt at mærke erkendelsens chok. Varmdriksautomaten, hvor turisterne i lejren kan få et krus kaffe eller en chokoladebar for ti zloty, havde chokeret ham langt mere end de dynger af hår, sko og briller, han tit havde set på fotografier eller i dokumentarfilm. Kulden var det mest forfærdelige. Den trængte ind alle vegne, ind i hans hud, i hans knogler, historiens isnende vingesus i den lange korridor. I Auschwitz' festtelt havde der været nogenlunde tåleligt, men Birkenau var grusomt, aldrig nogensinde før havde han frosset så meget. Hans bedstemor havde altid gået med flere lag nederdele og veste oven på hinanden og sagt: "Hvis bare man kan holde varmen, skal man nok klare sig!" Således beklædt med flere lag stod hun i stalden, i varmen fra dyrene. Og i klingende frostvejr plejede hun at sige: "Du leger med dit liv!" Han blev pinligt berørt over den erindring her på vej hjem til sin opvarmede lejlighed i Bruxelles, som om han højlydt havde sagt til kvinden på sædet ved siden af: Birkenau – det er at lege med sit liv. Sikke en kulde, kan jeg love Dem for! Hvad skal jeg sige? Jeg legede med mit liv!

Han snøftede. Næsen var stoppet til. Han gabte, eller rettere han hev grådigt efter vejret, lidt efter blundede han igen. Han sad på gangpladsen i en række med tre sæder. Han hørte de to kvinder ved siden af sig langt væk fra som i en erindring. De talte tysk, muntert og livligt. Han kunne igen se sig selv gå hen ad lejrgaden og stønne, mens han talte skridtene som en besat, stemte han sig op mod

vinden, gik foroverbøjet, skyer lagde sig over himlen som tunge øjenlåg, og den hvide, vidtstrakte flade blev askegrå. Han mærkede, hvordan alt i ham gav efter, han kunne ikke modstå følelsen, hans hoved sank ned på brystet. Så mærkede han en luftstrøm og blev ligesom båret op, han mistede fodfæstet og svævede. Han undrede sig over, at han kunne flyve, samtidig lænede han sig mærkeligt nok tilbage, det var på en eller anden måde logisk, helt naturligt, at stige vægtløst op i himlen. Var der nogen, der så ham? Han ønskede kun, at hele verden vendte sig her hen og fik øje på ham, mens han steg til vejrs, mens han gyngede og kredsede på vinden mod skyerne. Han hørte de tyske stemmer, så tæt på, så fjernt, de talte om noget helt andet, om kunst og litteratur, om bøger, og han så opslåede bøger flakse rundt som fugle, deres sang fyldte rummet, mens han så ned på et vældigt landskab. Oppefra kan man se jordens overflade – første semester i arkæologi – man ser dybere ned, end når man bevæger sig hen over jorden. Når man går og kigger sig omkring, ser man en snedækket flade. Flyver man derimod hen over jorden, ser man mønstre, felter, der er skilt fra hinanden, markerne er opdelt i et system af felter. Alt efter hvad der befinder sig under overfladen – uskyldig jord, nedgravede brokker af civilisation, lig, sten fra sunkne bygninger, vandårer eller gamle kældre eller kanalanlæg eller kloakafløb og latriner – reagerer overfladen forskelligt. Enten gror vegetationen kraftigere eller dårligere, for jo mere historie, desto mere mangfoldigt er landskabet set fra fugleperspektivet. På det tynde jordlag over stenene fra hedengangne civilisationer er bevoksningen mindre frodig end over

en fællesgrav, hvor mosset breder sig, sådan som man forventer sig, at mos skal gøre: nemlig gro hen over alting i en fart! Men selv under et tæt snedække bliver forskellene synlige:

Jordtemperaturerne er anderledes på uskyldig jord end på et tyndt lag muld, der ligger oven på sten eller mørnet træ eller over en fællesgrav. Selv efter flere årtier varmer ligenes forrådnelsesproces jorden op, og dér bliver sneen til is, den danner skorpe, mens den andre steder er glasagtig og nær ved at tø.

Han kunne se sin gamle lærer, professor Krinzinger for sig, der havde sagt: Moderne arkæologi begynder ikke med, at man graver, men at man flyver!

Pludselig fløj professoren op på siden af ham og råbte noget. Hvad? Der var et så kraftigt bulder i luften, at Martin ikke straks kunne høre, hvad han sagde, men professoren pegede hele tiden nedad med tommelfingeren, mens han råbte et eller andet.

– Hvad?

– Ned! Ned!

Nu forstod Martin, hvad han sagde: Kom ned! Vores opgave er en anden. Vi arkæologer skal grave civilisationer frem, ikke forbrydelser!

– Jamen ...

– Vi går på gyngende grund, men vi tramper hårdt med vores støvler, vi stamper jorden fast, selv med lette fjed tramper vi jorden til, hovedsagen er at holde fødderne varme. Martin så støvler, varme støvler alle vegne og kunne pludselig endnu tydeligere opfange kvindestemmerne, han havde haft i øret hele tiden.

- Jeg kunne egentlig godt lide romanen. Men drømmesekvenserne irriterede mig.
- Romanen er en klassiker.
- Ja, det var også derfor, jeg ville sørge for at få den læst. Men jeg kan ikke lide drømme i romaner. Gang på gang drømmer hun noget, som bliver penslet ud i alle detaljer, helt surrealistisk, det skal nok forestille at være poetisk. Lad mig sige det på den måde: Jeg kan sagtens sætte mig ind i dét, en person ser og oplever, men drømmene ...
- Romanen foregår ellers under fascismen. Dengang havde folk selvfølgelig mareridt.
- Næ, lad mig sige det sådan: Hvis der optræder en drøm i en bog, vil jeg hellere selv falde i søvn.

Martin så de mange støvler, varmt og behageligt fodtøj, en tysk skoleklasse på ekskursion til Auschwitz. En lærerinde: Thorsten! Hvad er der med dig? Står du og drømmer? Følg med her!

To halvstore drenge talte tyrkisk. En lærer bad dem om ikke at tale tyrkisk her, en af drengene svarede: Netop her nægter vi at tale tysk!

Martin blev svimmel. Det føltes, som om han drejede rundt, hurtigere og hurtigere, og alt omkring ham flød ud, kun af og til lyste et billede frem, eller han hørte en sætning. Der blev sagt noget om kul, en elev spurgte: Hvad er kul for noget?

En meddelelse i højtaleren: Deres kaptajn her. Spænd sikkerhedsbælterne. Turbulenser.

Martin Susman foran krematoriet i Auschwitz' stamlejr. Han havde set gaskamrene, forbrændingsovnene, der lignede sig selv fra de fotografier, han havde set på forhånd, sort-hvide fotografier, og det, han nu så i virkeligheden, var rent faktisk i sort-hvid. Han havde det – ja, hvordan? Han kunne ikke definere sin tilstand – han havde ikke et ord for det, eftersom "dybt berørt" ikke længere var en tysk vending, men kun en form for tysk hæfteplaster til sjælen. Det var kun et billede, men i drømmen havde han set det lyslevende for sig. Da dukkede to uniformerede mænd pludselig op, de kom hen imod ham, den ene daskede til hans hånd med cigaretten, den anden sagde noget på polsk, derefter på engelsk: No smoking here!

På Martins bryst hang et skilt og dinglede: "GUEST OF HONOR / GOSC HONORWY / EHRENGAST in Auschwitz." Han rakte skiltet hen imod de uniformerede mænd, så kom hr. Zeromski løbende og råbte: Hr. doktor, hr. doktor, De må skynde Dem ind i teltet! Højtideligheden begynder.

Han vågnede ved, at flyvemaskinen vippede, krængede og dirrede. Et barn skreg.

Næste dag meldte han sig syg. Han blev hjemme i fem dage. I tre dage havde han feber. Den femte dag udformede han sin idé og lavede et første konceptforslag til The Jubilee Project.